

Ringkøbing amts fugleliv nr. 11

I NATRAVNENS RIGE

Fuglelivet i Nørlund Plantage og Harrild Hede

Niels Peter Brøgger - Bo Daugård

**Dansk Ornitologisk Forenings lokalafdeling
Ringkøbing Amt**

Redaktion: Bo Daugård

Billeder: Bert Wiklund, Økærvej 12, 7330 Brande.
Alle billeder undtagen urfugl og dobbeltbekkasin
er fra Nørlund Plantage.

Niels Peter Brøgger side 18 og 40.

Jan Kjærgaard Jensen side 58, 60 og 61.

Tegninger/ Peter Hedegård Kristensen
vignetter: Jens Overgaard Christensen side 30 og 42.
Kristian Tikjøb bagsiden.

Kort: Jens Overgaard Christensen

Denne rapport må gerne citeres ved angivelse af kilde, f.eks.
således:

Brøgger & Daugård: I Natravnens Rige - Fuglelivet i Nørlund
Plantage og Harrild Hede.

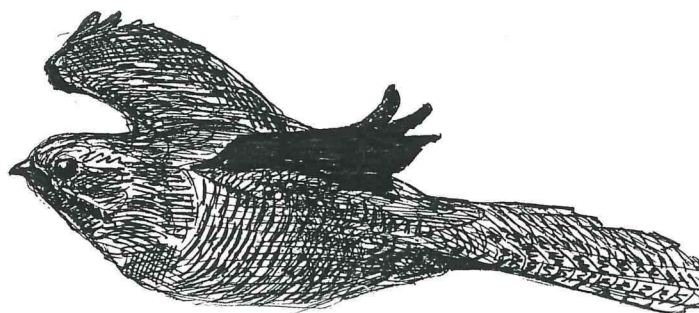
Ringkøbing Amts fugleliv nr. 11. DOF. lokalafdeling, Ringkøbing
Amt 1994.

Serien "Ringkøbing Amts fugleliv" udkommer, når egnede under-
søgelsesmaterialer foreligger bearbejdede, og rapportererne kan
mod betaling rekvireres hos:

Bo Daugård, Nygårdsalle 3, 7430 Ikast. Tlf. 97 15 46 90.

Er man i besiddelse af et relevant, ornitologisk undersøgelses-
materiale fra Ringkøbing Amt, kan der rettes henvendelse til
ovennævnte med henblik på eventuel publicering.

Forlaget Vilsterbjerg, Ikast, har velvilligt givet et bidrag,
så det var muligt at få farvekopier i rapporten.

Indholdsfortegnelse:

	Side
Forord	2
Præsentation af statsskoven (<i>Hans Jensen</i>) . .	3
Artsliste	4
På vandretur med fuglene	8
Oversigtskort	13
Nye ynglefugle	14
- ravn	14
- sortspætten	17
- den store tornskade	19
Forsvundne ynglefugle	21
Stemmingsbillede 1958	22
Karakterfugle	27
- bynkefuglen	27
- duehøgen	28
- hedelærken	30
- natravnen	31
- vandstøren	33
Fugle i 1981 (<i>Bert Wiklund</i>)	35
Ændring 1981 - 1993	39
Atlasprojektet 1971-74 /1993	41
Ældre optegnelser	42
Ørnefodring	44
Færdselsregler	45
Punkttællinger	46
Litteratur	50

**Tillæg fra bogen "Nørlund Plantage og Harrild Hede,
Historie og Natur". Forlaget Vilsterbjerg:**

Pattedyr (<i>Hans Jensen</i>)	53
Krybdyr og padder (<i>Jan Kjærgaard Jensen</i>) . .	58
Dagsommerfugle og andre småkræ (<i>Henrik Stenholt</i>)	63
Insekter (<i>Benedikt Gullach</i>)	66

Forord

I natravnnens rige.

Det skal helst være en stille, lun aften....

Først en times tid efter solnedgang, når alle andre fugle er tavse, og kun vindens sagte sus kan høres, lyder natravnnens stemme.

Færdes man en lun sommeraften i Nørlund Plantage, når tussmørket er brudt frem, og natsommerfuglene er begyndt at sværme, hører man pludselig en underlig trillen eller snurren.

Da er natravnnens time inde. Det lyder, som blev en spinderok trådt med fuld kraft. Natravnen er de jyske plantagers fornemste fugl. Den, der har mødt natravnen, glemmer aldrig dens besynderligt tumlende flugt over de stille plantager og dens tilidsfulde modtagelse af naturvandreren. Hvad enten man hører fuglenes parringsspil eller ser den jage i sommernatten med vidt opspilet gab, er der over hele natravnnens færd det sælsomme, som gør mødet med natravnen til en af de helt store naturoplevelser.

"I natravnnens rige" er en grundig og spændende bog om fuglelivet i Nørlund Plantage og Harrild Hede. Her har forfatterne vandret i timevis og suget indtryk til sig af denne imponerende natur.....

Af vandløb er der i området Holtum Å og Kvindebæk, samt selve Harrild Dambrug. I nord har Hallund Bæk sit udspring. Derudover er der Gåsedammene og Brilledammene, samt flere mindre hedemoser og nogle vandhuller i skoven.

Vand er en livsbetingelse for fuglene, og det er også ofte her, at fuglen finder sin føde. Det kan være musvågen og tornskaden, som tager et firben, eller bynkefuglen og engpiberen, som finder nogle insekter.

I plantagen findes 2 næsten lige

store fredede heder på ialt ca. 910 ha. Den ene er Harrild Hede og den anden er beliggende lidt nord herfor omkring Hallund Bæk. Hederne fredes i 1934 og 1954. Det er altså ikke et kedeligt og ensformigt plantageområde, men et afvekslende og utroligt spændende område, både hvad angår natur og fugle. Denne rapport er skrevet på grundlag af ca. 13 års optegnelser i området af begge forfattere. Hvis vi går ud fra en tur hver måned til hver af forfatterne, bliver det til ca. 300 ture, hver på 1-3 timer. Desuden har Niels Peter Brøgger i de seneste 9 år gennemført punkttællinger både som yngle- og vintertælling for Dansk Ornitologisk Forening. Se særskilt omtale senere.

Derudover indgår optegnelser fra naturvejleder Torben Bøgeskov, skovfoged Hans Jensen, naturfotograf Bert Wiklund, samt fhv. skovfoged Holger Torp. Ovennævnte, samt alle øvrige der har bidraget til denne rapport, takkes for deres indsats.

En speciel tak for:

- de fantastisk flotte billeder, samt fuglerapporten fra 1981, af Bert Wiklund.

- vignetter af Peter Hedegård Kristensen.

- kort, samt enkelte vignetter af Jens Overgaard Christensen.

Bagerst i rapporten findes artikler om det øvrige dyreliv fra bogen

Nørlund Plantage og Harrild Hede, Historie og Natur.

Artiklerne er velvilligt stillet til rådighed af:

- Hans Jensen
- Jan Kjærgaard Jensen
- Henrik Stenholt
- Benedikt Gullach

Bo Daugård og Niels P. Brøgger

Præsentation af statsskoven

Nørlund Plantage drives af Miljøministeriets Skov- og Naturstyrelse. Administrativt er Nørlund Plantage en del af Palsgård Skovdistrikt. Palsgård Skovdistrikt har distriktskontor på Vester Palsgård Skovridergård og dækker i dag 5 skovparter:

Kolpensig, Gludsted, Bøgeskovhus, Nørlund og Hastrup.

På skovridergården finder vi skovrider Morten Elbæk Jørgensen. Distriktskontoret er derudover bemandet med en forstfuldmægtig og en sekretær samt ofte af en skovfogedassistent, endvidere har distriktets naturvejleder/naturskoleleder sin gang på skovridergården. Dette gælder også for maskinskovfogeden for de midtjydske distrikters maskinstation og for de skovfogeder, der har fået uddelegeret specielle opgaver som skovtilsyn, vildtforvaltning, EDB, osv.

På hver arealskovpart er der ansat en skovfoged, der med udgangspunkt i sit kontor i skovfogedboligen og i nært samarbejde med et antal skovarbejdere står for den daglige drift af skovparten.

I Nørlund Plantage er der i dag, udover skovfogeden kun ansat 4

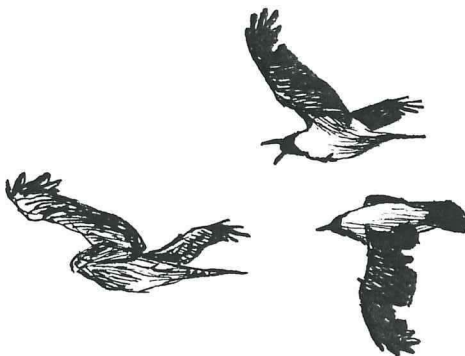
skovarbejdere, heraf er de 3 ansat som skovløbere. D.v.s. at de er kontraktansatte og bor i skovens huse. Nok om personalet! Hvad er Nørlund Plantage egentlig for en størrelse? Ja, udtrykket "plantage" får mange af os til at tænke på store kvadratiske felter med monokulturer af rødgran eller fyr plantet i snorlige rækker. Dette er dog fjernt fra den oplevelse, man ville stå tilbage med efter en dag i Nørlund Plantage.

Nørlund Plantage dækker rundt regnet 3000 ha = 30 km², heraf er næsten halvdelen ubevokset og henligger som lyngheder eller fugtige kærområder. Desuden henligger store sandklitområder bevokset med bjergfyrskrub, der i nogen udstrækning får lov til at passe sig selv.

Nørlund Plantage hører til de ældste plantager i Jylland; tilplantningen blev påbegyndt omkring år 1800.

Nørlund ligger på en bakkeø, dvs. aflejringer fra forrige istid, men ved slutningen af sidste istid, da arealet kun var sparsomt bevokset, skabte sandflugten de indsande, som i dag præger området.

Hans Jensen, skovfoged

Artsliste

I løbet af året kan man se ca. 80 forskellige arter i området. Disse 80 arter træffes med op til flere eksemplarer hvert år, enten som ynglefugl, trækfugl eller vintergæst. Inden for de seneste 13 år er der truffet ca. 105 arter ialt.

Nedenfor gennemgås alle sete arter, og ved "almindelig" (alm.) menes 10 eller flere og "meget alm." mere end 30 fugle hvert år.

Står der "sjælden", menes at den ikke er set hvert år, og der nævnes som regel, hvor og hvor ofte den er set.

Lappedykkere

Lille Lappedykker. Set nogle gange ved søerne bl.a. ved Struben. Formentlig ynglefugl med enkelte par i Holtum Å.

Hejrer

Fiskehejre. Ses jævnligt i nærheden af dambruget. Ofte kan der ses op til godt en snes, der hviler sig på skrænterne ved Kvindbæk. 27 stk. set 15/1-94. Ikke ynglefugl.

Storke

Sort Stork. Er set tilfældigt et par gange de seneste år.

Andefugle

Krikand. Set i skovsøerne og ved Hallund Bæk, hvor den lejlighedsvis yngler.

Gråand. Alm. ynglefugl ved søerne, Kvindbæk og Hallund Bæk, samt i Holtum Å.

Taffeland. Set 6/5-83 ved Hallund Bæk.

Gravand. Er set på engene ved Hallund Bæk.

Ørnefugle

Musvåge. Yngler med 5-7 par. Desuden er den alm. som træk- og vintergæst fra Skandinavien.

Fjeldvåge. Ses enkelte gange hver vinter som gæst fra Skandinavien.

Spurvehøg. Yngler med nogle par i den tætte del af plantagen.

Duehøg. Yngler med 1-2 par. I 1993 så jeg en rede i en 70-80 år gammel gran. Det var kort efter, at ungerne havde forladt reden, og der var mindst 2 unger, der øvede sig i at flyve. En gammel duehøgrede er meget stor og kan faktisk veje flere hundrede kilo.

Havørn. Er set med op til 3 eksemplarer i vinteren 92/93. Jeg så 2 stk. den 6/12-92 af denne store rovfugl sammen med 5 ravne ved et dødt dyr. Efter meddelte oplysninger er den også set i november 1993.

Kongeørn. Set 25/2-81 af Bert Wiklund.

Hvepsevåge. Er set som strejfugl fra ynglepladserne længere østpå i Danmark.

Rørhøg. Er set 19/5-85 fouragerende over mosen ved Hallund Bæk, samt igen i både 1992 og 93.

Blå Kærhøg. Ses både forår og efterår over heden og især ved Kvindebækken og Holtum Å.

Hedehøg. Ses med års mellemrum de samme steder som Blå Kærhøg. Ynglede sidste gang i 1981 ved Ulvemose v/Bjerregård iflg. fhv. skovfoged Holger Torp.

Fiskeørne

Fiskeørn. Ses hvert år i august/september måned ved dambruget og vandløbene i nærheden. Ubekræftede rygter fortæller, at der i mindst et af årene 1971-74 er set ungfugl af fiskeørn i området.

Falke

Lærkefalk. Ses som trækfugl hvert år i maj/juni måned. Flest i år med lange perioder med varm østenvind, som i 1992, hvor der blev set op til 4-5 stk.

Aftenfalk. Som Lærkefalken.

Tårnfalk. Yngler enkelte steder i skovkanten og søger føde på heden og engene omkring skoven.

Dværgfalk. 1 set 15/4-93.

Hønsefugle

Urfugl. Ifølge lokale beboere og jægere er der set enkelte fugle i de seneste år. Det drejer sig om strejffugle. Det sidste år med yngel var formentlig i 1979.

Agerhøne. Almindelig ynglefugl. Træffes på hederne og i udkanten af skoven.

Fasan. Ynglefugl i udkanten af skoven.

Vandhøns

Vandrikse. Yngler ved Kvindebæk og Holtum Å, hvor den kan høres med nogle eksemplarer hvert år.

Grønbenet Rørhøne. Yngler ved dambruget.

Blishøne. Yngler ligeledes ved dambruget samt vandløbene i nærheden.

Snepefugle

Vibe. Yngler på engene ved Hallund Bæk og ses med enkelte eksemplarer fouragerende ved skovsøerne i nærheden.

Dobbeltbekkasin. Almindelig yng-

lefugl ved Hallund Bæk, Kvindebæk og ved hedemoserne.

Skovsneppe. Træffes ofte i skovbunden i træktiden. Muligvis ynglefugl.

Stor Regnspe. Yngler med 1-2 par ved Hallund Bæk. Føden findes på de omkringliggende marker.

Mudderklire. Ses enkelte gange på træk ved skovsøerne.

Tinksmed. Var regelmæssig ynglefugl til midt i 80-erne, og ses nu som trækfugl på de gamle ynglepladser.

Svaleklire. Enkelte trækfugle ses hvert år.

Duer

Tyrkerdue. Er set ved Bjerregård en enkelt gang midt i 80-erne.

Huldue. Set af Hans Jensen på træk nordfra.

Ringdue. Meget alm. ynglefugl.

Gøge

Gøg. Nogle par ved Hallund Bæk og Holtum Å. Høres overalt, når den kommer om foråret.

Ugler

Natugle. Ynger regelmæssigt ved skovfogedboligen.

Skovhornugle. Yngler med enkelte par i skoven, men mest i udkanten af skoven i gamle krage- eller skadereder.

Mosehornugle. Ses nogle gange i træktiden over hederne.

Natravn

Natravn. Alm. ynglefugl især i det nordlige område af plantagen. Se særskilt omtale.

Isfugle

Isfugl. Ses af og til ved dambruget. Yngler hvert år ved Holtum Å.

Spætter

Grønspætte. Yngler med 1-2 par i nærheden af dambruget.

Stor Flagspætte. Almindelig ynglefugl i plantagen.

Sortspætte. Yngler med 2-3 par i nogle store grantræer. Mange af træerne knækker dog i en storm. Den 24/5-93 set stor unge ved redegul.

Vendehals. Yngler med nogle par i plantagen og ved skovboligerne, samt ved jagthyttten.

Lærker

Hedelærke. Yngler med 3-4 par på åbne sandede områder. Flytter rundt i området år for år, men har været fast omkring Bjerregård i mange år.

Sanglærke. Meget alm. ynglefugl på hederne. Er trækfugl, men begynder at synge på en frostklar dag allerede i februar måned.

Svaler

Landsvale. Alm. ynglefugl ved skovboligerne.

Bysvale. Yngler med få par ved skovboligerne.

Kragefugle

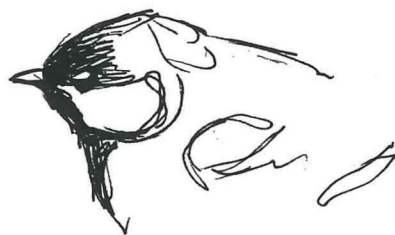
Ravn. Yngler med få par i store træer i plantagen. I 1992 er der set op til 35 unge ravne ved Store Nørlundgård, og 70 på heden på resterne af kronvildt. De

fleste kommer formentlig fra lossepladsen Østdeponi ved Fæsterholt.

Gråkrage. Alm. ynglefugl.

Husskade. Enkelte ynglepar i udkanten af skoven og ved boligerne.

Skovskade. Meget alm. ynglefugl.

Mejser

Musvit. Meget alm. ynglefugl.

Blåmejse. Meget alm. ynglefugl.

Sortmejse. Meget alm. ynglefugl.

Topmejse. Meget alm. ynglefugl.

Sumpmejse. Yngler med nogle par omkring dambruget.

Halemejse. Yngler formentlig ved Kvindbæk før dambruget.

Spætmejser

Spætmejse. Muligvis ynglefugl ved skovfugedboligen. Ses jævnligt ved foderbrættet.

Træløbere

Træløber. Yngler med få par. Er set ved Bjerregård og Lille Nørlundgård.

Vandstære

Vandstær. Alm. med 4 til 10 stk. ved dambruget om vinteren. I midten af 80-erne yngledet et par i redegasse.

Gærdesmutter

Gærdesmutte. Meget alm. ynglefugl.

Drosselfugle

Misteldrossel. Yngler med 8-12 par.

Sjagger. Meget alm. vintergæst.

Sangdrossel. Meget alm. ynglefugl.

Vindrossel. Alm. vintergæst.

Solsort. Meget alm. ynglefugl.

Stenpikker. Ses på skovvejene i de åbne områder på træk hvert år.

Bynkefugl. Alm. ynglefugl i åbne fugtige områder. Ca. 15-25 par.

Rødstjert. Alm. ynglefugl. Er blevet mere alm. de senere år.

Rødhals. Meget alm. ynglefugl.

Kørsanger. Er hørt ved Hallund Bæk.

Munk. Alm. ynglefugl.

Havesanger. Få par.

Tornsanger. Alm. ved Kvindbæk og Hallund Bæk + enkelte andre steder.

Gærdesanger. Nogle få par.

Løvsanger. Meget alm. ynglefugl.

Gransanger. Alm. ynglefugl.

Skovsanger. 1-2 par i åben løvtræsbevoksning.

Fuglekonge. Meget alm. ynglefugl.

Grå Fluesnapper. Nogle få par. Bl.a. ved Bjerregård.

Broget Fluesnapper. Alm. på gennemrejse.

Jernspurve

Jernspurv. Alm. ynglefugl.

Vipstjerter

Engpiber. Meget alm. på fugtig hede og eng.

Skovpiber. Meget alm. ynglefugl.

Hvid Vipstjert. Alm. ynglefugl i skoven.

Bjergvipstjert. 2-4 par ved dambruget.

Tornskader

Stor Tornskade. Yngler med 2-3 par.

Rødrygget Tornskade. Bestanden

svinger meget. Der kan være fra 5 - 12 par.

Støre

Star. Alm. ynglefugl ved boligerne og enkelte steder i huller i træerne.

Finker

Kærnebider. 5-10 par, med flest ved boligerne.

Grønirisk. Alm. ynglefugl.

Stillits. 1-2 par er set.

Grønsisken. Ynglefugl.

Tornirisk. Alm. ynglefugl.

Gråsisken. Alm. ynglefugl.

Dompap. Ca. 10 par.

Lille Korsnøb. Alm. ynglefugl, og i invasionsår er der mange hundrede fugle om vinteren.

Stor Korsnøb. Ses som vintergæst i invasionsår.

Hvidvinget Korsnøb. Som Stor Korsnøb, men sjældnere.

Bogfinke. Meget alm. ynglefugl.

Kvækerfinke. Alm. trækfugl.

Værlinger

Gulspurv. Alm. ynglefugl.

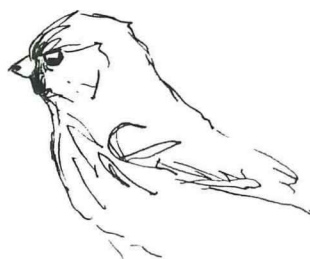
Rørspurv. Ca. 5 par ved både Kvindbæk og Hallund Bæk.

Væverfugle

Gråspurv. Enkelte par ved boligerne.

Skovspurv. Alm. ved husene.

Herudover ses tilfældigt overflyvende fugle, hvoraf eksempelvis kan nævnes: Hættemåge, Sølvmåge, Stormmåge, Skarv, Mursejler, Allike, diverse gæs og sikkert flere endnu. Men det er ikke fugle, som søger føde i skoven eller heden.

Bynkefugl

Lille Korsnab

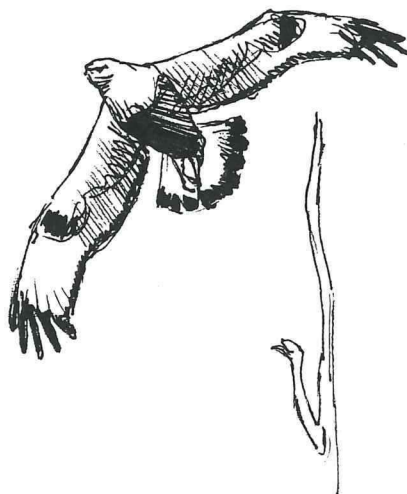
På vandretur med fuglene

Gode fugleture.

Følgende 9 ture kan anbefales i området, idet P-pladserne henviser til oversigtskortet med de 9 forslag til parkering.

P1): Ved vejen mellem Ikast og Ejstrupholm 2 km syd for Isenvad gør du holdt ved Midtervej. Dette sted er udgangspunkt for en tur en tidlig majmorgen. Straks du står ud af bilen, kan du høre bogfinke, grønirisk, gærdesmutte, jernspurv, løvsanger, sangdrossel, solsort og træløber. Længere inde i skoven blander fuglekonge og sortmejse sig i sangen, og en ringdue lader sin kurren høre. Du kan også være heldig at høre gransanger, grønsisken, lille korsnæb og rødstjert. Et sted, hvor der er store træer, kan du komme til at forstyrre spurvehøgen, som så skælder ud, og den store flagspætte trommer også på træerne for at markere sit territorium. 200 m inde ad Midtervej drejer du til højre ad Brandvejen og fortsætter til den anden side af skoven, hvor du drejer til venstre ad Digevej. Ved Kølkær Brandlinie går du tilbage igen og følger Mergelgravvej, til du støder på Midtervej, som du følger til venstre til du kommer tilbage til asfaltvejen igen. Den nordlige del af plantagen er også tilholdssted for natravnen, som kun få mennesker har set. I Midtjylland er der dog forholdsvis mange mennesker, som har set den, da det er her, hvor bestanden har sin største udbredelse, idet der er mellem 10 og 20 par af denne usædvanlige fugl.

P2): Ved Mergelgravvej kan du være heldig at høre hedelærken synge sin sjælden hørte sang. Navnet hedelærke er ikke helt korrekt, idet den mest træffes på tørre sandede steder, hvor

der på mindst en af siderne er læ for vinden. Hedelærken synger både om dagen og om aftenen. Det er dog sjældent, at den høres om aftenen, men er du alligevel på en aftentur for at høre natravnen, kan du være heldig også at høre hedelærken synge. Straks du står ud af bilen, kan du om foråret fra ca. 15. maj og til ca. 1/8 måske se den rødryggede tornskade i toppen af et lille træ eller på en udgået gren. Du fortsætter til Midtervej og drejer til venstre. Når du oppe på bakken ser nogle ret store grantræer på højre hånd, er du nået til Casper Møllers Graner. Der er nogle enkelte 185 år!! gamle graner tilbage fra de første plantninger af grantræer i skoven. Er det en kort tur, kan du gå tilbage, mens du hører sanglærken synge over heden. Du kan dreje til højre i amtsskellet ved brandlinien tilbage til asfaltvejen.

P3): Når du kører fra Ikast mod Ejstrupholm, og skoven holder op, kan du gå en tur ind ad Køl-kærvej, der, som navnet siger, fører tværs gennem plantagen (til P4) og videre til asfalt-vejen mellem Ikast og Brande og derfra mod Kølkar. En vinterdag i 1992 så jeg omkring 35 unge ravne på markerne omkring St. Nørlundgård. Møddingen på gården var lige blevet kørt ud på mar-ken, og det tiltrak ravnene i stort tal. Ravnene yngler med få par i skoven, men det var sand-synligvis nogle ravne fra Øst-deponi ved FASTERHOLT/SØBY SØ, som trængte til kostforandring. Lidt inde i skoven, når det mere åbne område kommer, er der et godt sted til misteldroslen, der ses og høres fra februar til september.

Længere nede, når heden kommer på venste hånd, har skovens folk meget betænksomt sat en bæk op, hvor du kan hvile lidt. Der kan du fra midten af maj måned se og høre den rødryggede tornskade i enebærbuskene. Længere inde på heden i et enligtstående træ ser du måske musvågen sidde og spej-de efter bytte.

Du følger Midtervej til venstre og har nu efter kort tid udsyn over et stort ubevokset område til begge sider. Området blev fredet den 25/5-1954. Her inde på højre hånd har Hallund Bæk sin begyndelse. I en lille busk sidder bynkefuglen og skratter lidt. En tidlig morgen kan du måske se ræven ude i græsset eller en af de mange rådyr. På skovvejene støder du også tit på en hare, der hurtigt forsvinder ind i skoven. Ved Stjernen (5 veje der mødes) følger du den første vej til venstre, som hedder Vilsterbjergvej. Ved Østlige Vej drejer du igen til venstre, indtil du igen er på Kølkarvej. Ved Østlige Vej er der nogle store lærketræer, og om vinteren er korsnæbbene glade for at søge føde her.

P4): Ved vejen mellem Ikast og Brande går der en grusvej mod øst. Der står ikke navn på ve-je, men blot nr 40 - 48. Vejen er blind og slutter med en bom over vejen, når du når planta-gen. Følg skovvejen til højre, og snart er du ude på åbent om-råde. Du følger vejen til ven-stre. Her kommer der ikke mange mennesker, og du kan her om for-året høre adskillige par dob-beltbekkasiner i luften. Engpi-beren er talrig i lyngen, og rørsurv og rødrygget tornskade er også almindelig, ligesom du kan være heldig at se stor torn-skade. Den svirrer i luften som en tårnfalk eller sidder på en gren og spejder efter bytte. En sen eftermiddag eller aften i maj måned kan du være heldig at se aftenfalk eller lærkefalk på gennemrejse, ligesom tinksmiden eller svalekliren måske kan ses på træk. Du drejer til venstre ad Midtervej og igen til venstre ad Kølkarvej tilbage til bilen. Før du når bilen, kan du gå en tur ind i plantagen til venstre og få et storslået udsyn fra Kølkar Top, som er ryddet, så der er et godt udsyn.

P5): Mellem Isenvad og Ejstrupholm drejer du ind ad Fruergårdsvej. Du følger så vejen og drejer til højre ad Østlige Vej når du når skovfogedboligen. Ved boligen og de store træer er der altid mange fugle at se og høre. Du kan være heldig at høre natuglen eller sortspætten, som begge yngler i området. Du drejer til venstre ad Vilsterbjergvej, og når du når til Stjernen, går du til venstre ad den første vej og kommer så ned til skovfogedboligen igen. En meget afvekslende tur med tæt skov, lav beplantning og åbne områder.

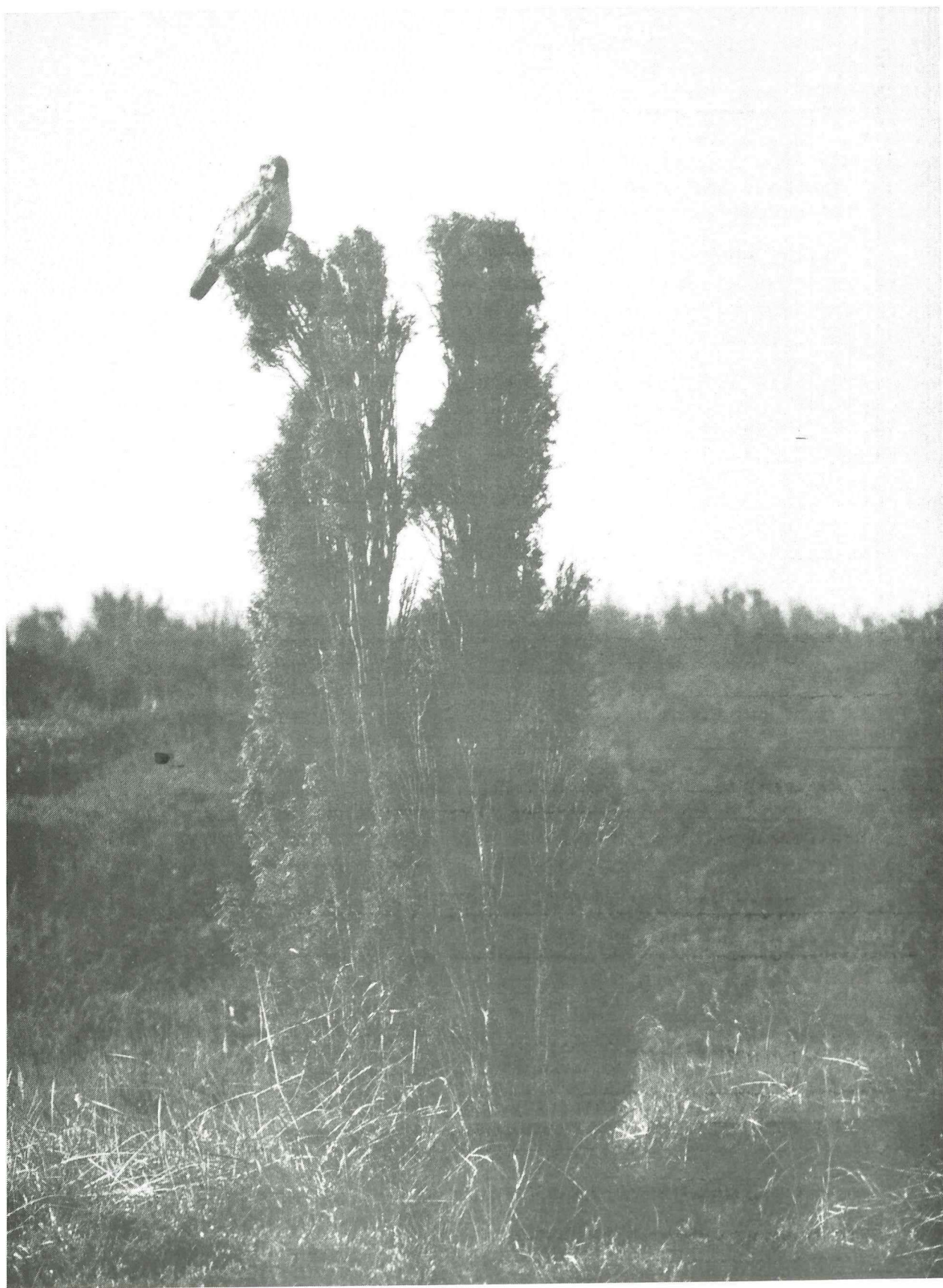
P6): Bjerregård ligger i hjertet af Nørlund Plantage og nås enten fra Bjerregårdsvej mellem Isenvad og Ejstrupholm eller fra Ikast-Brande vejen med Voulundgårdvej. Her omkring huset er der altid et mylder af fugle, og stedet er godt hele året.

Går du mod nord ad Midtervej, kan du om foråret høre skovpiberen, som med udspilede vinger elegant lander i toppen af et træ, mens den synger. Dompappen ses også, og du har gode muligheder for at se hannen af den rødryggede tornskade, som sidder på en gren i et par meters højde og spejder efter biller og andre store insekter til føden. En mus går den heller ikke af vejen for.

Når Midtervej krydser Brilledam-

svej, ses der på begge sider nogle småsøer og fugtige områder. Heromkring er bynkefuglen karakterfugl. En musvåge letter måske fra skovbrynet, hvor den har hvilet sig. Du går videre, til du kommer til krydset med 5 veje og drejer til venstre ad Stjernevej. Du kommer igen ud i et stort åbent område og følger første vej på venstre hånd tilbage mod asfaltvejen. Ude i det åbne område kan du en lun sommeraften høre dobbeltbekkasins styrtduk i luften. Det er halen, som afgiver en vibrerende lyd, som er meget tydelig en stille sommeraften. Du kan dreje til venste ad Brilledamsvej eller fortsætte sydpå, til du møder asfaltvejen, og gå til venstre tilbage til Bjerregård.

Omkring Bjerregård har du størst mulighed for at høre den ret sjældne hedelærke, som både træffes lidt nord for Bjerregård og i lysningen lidt sydpå ad Fruergårdsvej. Straks du går sydpå fra asfaltvejen, kan du på bommen over vejen være heldig at se den grå fluesnapper, som fra bommen eller en lavthængende gren flyver ud og snapper et insekt i luften. Reden er sikkert i en redekasse eller i brændestablen. I løvtræerne kan du i slutningen af maj måned høre skovsangeren, og syd for lysningen er den lille korsnæb travlt beskæftiget i toppen af et grantræ, hvor den skraller nogle grankogler for at få frøene at spise. Lidt længere nede lige før de store grantræer holder op, kan du høre misteldroslens klare sang i det tidlige forår, inden sangen bliver væk i sangdroslens stærkere lyde. Går du over heden mod Kvindebæk, kan du være heldig at se den store tornskade. Du kan se den svirre som en tårnfalk i luften eller sidde i en fritstående enebærbusk, hvor den spejder efter firben, mus, biller eller lignende godbidder.

Musvåge på Harrild Hede

P7): Fra Ikast-Brandevejen drejer du mod øst ad Voulundgårdvej, og når du kan se nogle lynggklædte bakkedrag på højre side, kommer du snart til en lille p-plads, hvorfra der er adgang til Harrild Hede. Når blæsten ikke er for hård, er det altid dejligt med en travetur på den åbne hede.

Om foråret og sommeren hører du ustandseligt sanglærkens sang over heden, og i de fugtige områder er engpiberen almindelig, ligesom du også kan træffe bynkefuglen. Engang imellem hører du også den store regnspoves fløjten. Den yngler med 1-2 par i heden og søger føde på de omkringliggende marker.

I det tidlige forår kan du fra højdedraget Store Langbjerg, 79 m o.h., være heldig at se rovfuglenes parringsleg i luften over skoven. Det er duehøgen, spurvehøgen og musvågen, som giver opvisning. De flyver højt oppe og styrtdykker mod jorden for at imponere magen. I 1993 havde skoven besøg af den største af alle rovfugle nemlig havørnen, som der var 1-3 af gennem det meste af vinteren.

P8): Fra Fasterholtvejen fører der lige før Harrild Dambrug en vej ind i selve Harrild Hede. Harrild Hede og et hedeareal nord herfor, ialt 910 ha, blev fredet i 1934 og 1954. Vejen hedder Skovlyvej, og ca 2 km inde er der en P-plads. Der er afmærket en gul rute, hvor du kommer de samme steder som ved P7. På bakketoppen lige ved P-pladsen er der et storslået udsyn. Her kan du også se oldtidsagrener, der ses som lave volde i nord-sydgående retning. Agrener stammer formentlig fra 1300-tallet.

P9): Campingpladsen ved Harrild Dambrug, som ligger ved Holtum Å på vejen mellem Ejstrupholm og Fasterholt, er udgangspunktet

for den sidste og helt anderledes tur.

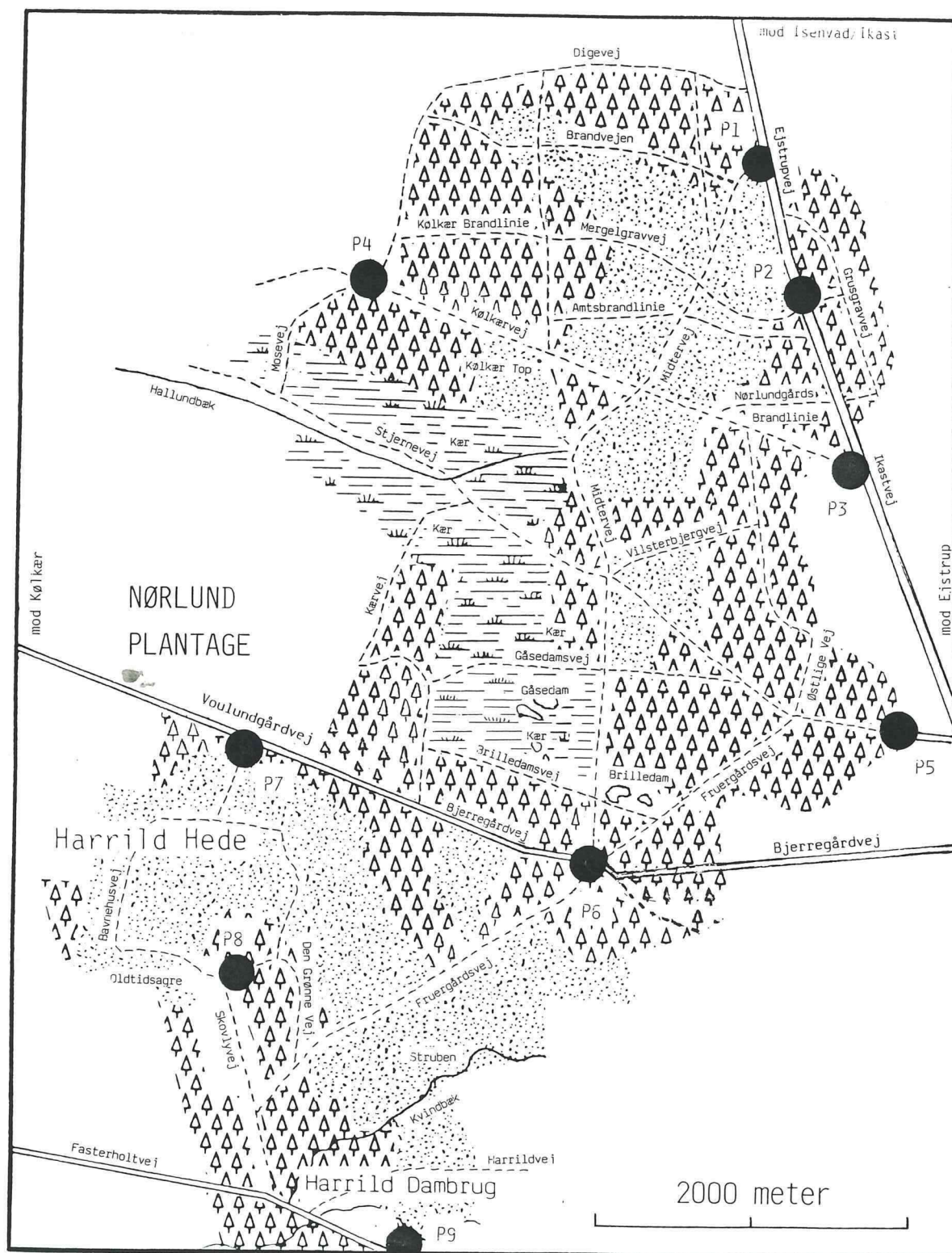
Fra Campingpladsen går der en afmærket tur over åen, hvor der en gang imellem ses bjergvipstjert, isfugl og vandstør. Turen går langs åen et stykke og derefter ud i heden. Om efteråret kan her ses blå kærhøg og en gang imellem fiskeørn over Kvindebæk eller Holtum Å. En sjælden gang træffes også hedehegen, som førhen var ynglefugl. På skråningerne overfor Kvindebæk ses også rastende fiskehejrer. Over åen og dambruget ses ofte musvåger i luften på jagt efter døde fisk fra bredden af dammene eller andre steder. I pilekrattet nær ved dammene kan der nogle gange ses halemejser.

Omkring dambruget er der på alle årstider et mylder af liv, og især i vintertiden træffes mange af skovens fugle her. Du har lejlighed til at se kærnebideren med sit store næb, og kvækerfincken kommer som vintergæst fra Skandinaviens skove. Her er også en af de få muligheder for at træffe grønspættten, som der er 1-2 par af.

Husk, at der ikke er adgang til selve dambruget, uden at du har fået lov af ejerne.

Ved P7, P8 og P9 er der opsat kasser med Statsskovvæsenets folder om vandreture i området, så der er masser af muligheder for motion og gode oplevelser. God fornøjelse.

Nye ynglefugle

Der er også kommet nye fugle til skoven og heden.

Ravnen, sortspætten og den store tornskade, som alle omtales nærmere nedenfor, er nye ynglefugle i plantagen.

Ravnen og sortspætten er nye ynglefugle. Den store tornskade begyndte at yngle fra omkring 1930.

Ravnen

Ravnen er begyndt at yngle i Nørlund Plantage. I 1950 var der under 25 par tilbage i Danmark, og den lille bestand var koncentreret omkring Als i Sønderjylland. Skydepræmier og senere intensiv anvendelse af forgiftede hønseæg i bekæmpelsen af kragefugle bevirkede, at den danske ravnebestand nåede et minimum i 1950'erne. Ravnen blev fredet allerede i 1922, men anvendelsen af forgiftede æg fortsatte helt frem til 1967. I dag er ravnen i betydelig fremgang, og med den nuværende vækst vil ravnen i løbet af kort tid igen forekomme overalt i Danmark. Ravnen begyndte at yngle i Nørlund Plantage sidst i 1980'erne.

Ravnen er den største af de europæiske spurvefugle, idet den kan veje op til 1,5 kg. Fjerdragten er metalskinnende blåsort, og den har en kileformet hale. Stemmen lyder som et langtrukket "rårk" og er langt kraftigere end de andre kragefugles stemmer. Ravnen er en dygtig luftakrobat, og man kan se den snurre rundt og flyve med ryggen nedad.

Ravnen går for at være en af de klogeste, mest agtpågivende og meddelssomme af alle fugle. Det sidste skyldes dens store repertoire af dybe klangfulde kald. Dens stemme er et kapitel for sig selv. Når man hører dens "rårk, rårk", er man ikke i tvivl om, at det er en ravn, man hører. Kragens og rågens stemmer lyder som spinkle efterligninger og mangler helt ravnens storslåethed og format. Det er vel

ikke tilfældigt, at ravnen optræder hyppigt i mytologien. For vore forfædre var de guden Odins fugle. Hvert dag gry sendte han ravnene Hugin og Munin ud i verden. Om aftenen vendte de tilbage og satte sig på Odins skuldre og fortalte ham alt, hvad de havde set og hørt. Det var klogt af Odin at vælge ravne til sine spionflyvninger. Ikke ret meget forbigår en ravnens opmærksomhed. Nye undersøgelser foretaget af professor i zoologi ved Vermont Universitet i Burlington, USA, Bernd Heinrich, viser, at ravne med stor sandsynlighed kan udføre en handling, som forudsætter intelligens og indsigt, uden at ravnen på forhånd har lært opgavens udførelse.

Ravnens rygte gennem tiderne som intelligent fugl er hermed for første gang fulgt op af en videnskabelig undersøgelse med konklusionen, at ravne er i stand til at se et problem og løse det. Evnen er individuel. Ikke alle ravne klarer sig lige godt.

Bernd Heinrich udførte undersøgelsen både med tamme og vildtlevende ravne samt med tamme krager: Et stykke kød fæstnedes til en snor på godt en halv meter. Snoren blev så bundet til en gren. Den eneste måde at få fat i kødet på var, at fuglen med næbbet måtte trække et stykke af snoren op på grenen, holde den optrukne snor fast med fødderne og på denne måde fortsætte trinvis, indtil kødet var inden for rækkevidde.

Kragerne prøvede energisk at få

fat i kødet ved at flyve hen mod det og trække i det med næbbet, men selv efter 30 dage kom de ikke på ideen at hejse snoren op på grenen.

Den første ravn, der fik opgaven, var kun seks timer om at sætte sig på grenen og hejse snoren op ved at træde på den. Fire ud af fem tamme ravne løste problemet uden videre. I de timer der gik inden ravnene påbegyndte ophejsningen, betragtede de på afstand interesseret kødet på snoren - i modsætning til kragerne, der forgæves søgte at flyve bort med det.

I et forsøg, hvor to snore hang tæt ved siden af hinanden med henholdsvis et stykke kød og en sten af samme vægt, trak ravnene altid i den rigtige snor med kødet. Ud af 100 forsøg udførtes alle korrekt.

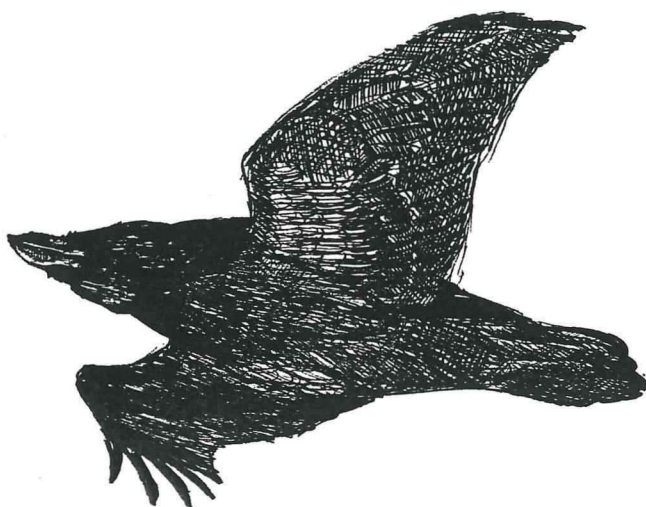
Forsøg med 27 indfangne vilde

ravne, delt i to grupper, viste, at den første ravn kun var 14 minutter om at løse opgaven. Men kun ialt syv af ravnene fandt ud af at hejse kødet op.

Det understreger, at evnerne svinger fra individ til individ. En skrigende ravn varsler død, sagde man engang. Betryggende at varsler er gået af mode, for ravnens skrig er efterhånden ret så almindeligt i Nørlund Plantage. I parringstiden i det tidlige forår genlyder plantagen af ravnens skrig, når de flyver højt eller lavt eller sidder i toppen af et højt nåletræ. Desuden har der om vinteren været set flokke af ravne på mere end 70 eksemplarer, og det går ikke stille af, når så mange ravne er samlet på et sted. De store forekomster skyldes blandt andet, at der er blevet smidt kødaffald ud efter jagt i plantagen.

Harrild Hede

Ravne kan leve i over 40 år og danner par for livstid. Især for hunnen må valget af en god mage være meget afgørende, d.v.s. en han som i mindst en måned af yngleperioden er i stand til at fodre både hende og ungerne. Ravnene lægger æg tidligt i marts. Kommer man i nærheden af reden, giver de højlydt deres utilfredshed til kende og bliver ved med at kredse i luften, til fredsforstyrrelsen atter forlader stedet. Som altædende lever raven ikke mindst af affald og ådsler. Den tager sig af bledøde dyr på landevejene. I skoven kan det være rester af rovdyrs måltid eller måske en død hjort.

Ravneparret færdes i territoriet året rundt og deler ikke godviligt med andre ravne. Det kan være et problem for de unge ravne. Om vinteren kan det være svært for ungfuglene at overleve. Hvis en ung ravn finder et ordentlig madtilbud, som den

kunne leve af i ugevis, giver den sig til at tilkalde andre unge ravne fra nær og fjern. Kun ved at tilkalde gæster kan den unge ravn skaffe sig selv adgang til måltidet og forsvare maden mod de bofaste ravne. Som alle kragefugle samles ravnene (ungfugle) på bestemte overnatningspladser, og disse pladser anvendes muligvis som informationscentre. Tidligt ankomne individer til overnatningspladsen eller møtte fugle er et tegn på forekomst af rigelig føde, og sådanne fugle vil det kunne betale sig at følge, når de flyver ud næste morgen. Man kan vist godt sige, at det er et ret så enestående sultforsikringssystem blandt fugle, som de unge ravne praktiserer.

Raven er kommet til Nørlund Plantage. Absolut en af de glædelige ornitologiske nyheder i de senere år for fugle- og naturinteresserede i Midtjylland.

Sortspætten

Sortspætten indvandrede til Danmark for ca. 30 år siden med første ynglefund i 1961 i Nordsjælland. Sortspætten er den største spætteart i Europa, og den er på størrelse med en krage. Kønnene er næsten ens, men på nært hold kan man se, at hannen har en rød plet på panden og hele issen, mens hunnen kun er rød på den bagerste del af issen. Ellers er fjerdragten helt sort.

Et møde med sortspætten er overvældende, hvad enten man blot hører dens lange voldsomme trommehvirvel, dens kraftige skrigen, eller er så heldig at se den baske tværs over en lysning med et højtlydende kry-kry-kry. Sortspætten er sky, og når man skal registrere sortspætten i yngletiden, er det vigtigt at komme på rette tid. Det er i februar - marts, hvor sortspætten kurtiserer. De flyver højt over skoven på stille dage, mens de udstøder vidtlydende, fløj-tende kald for at finde hinanden. Et andet, vidtlydende kald er et langtrukket, klagende kliææ. Sortspættens trommen kan høres omkring 2 km bort. Den varer 2-3 sekunder med en hastighed af 17 slag i sekundet. Sortspættens næb er kraftigt og kileformet og forsynet med et stærkt hornlag. En sortspætte slider i løbet af et år godt og vel en næblængde op. Næbbet bruges til at mejsle ind til træborende insekter og til at hakke et redehul ud. En sortspætte udfører i gennemsnit 8.000 - 12.000 næbhak om dagen. Kun en helt speciel kraniebygning gør det muligt for sortspætten at hakke så meget og så hårdt med næbbet uden at få hjernerystelse. Mekanismen bygger bl.a. på, at knoglerne mellem næbbet og resten af kraniet kan forskydes i forhold til hinanden på en

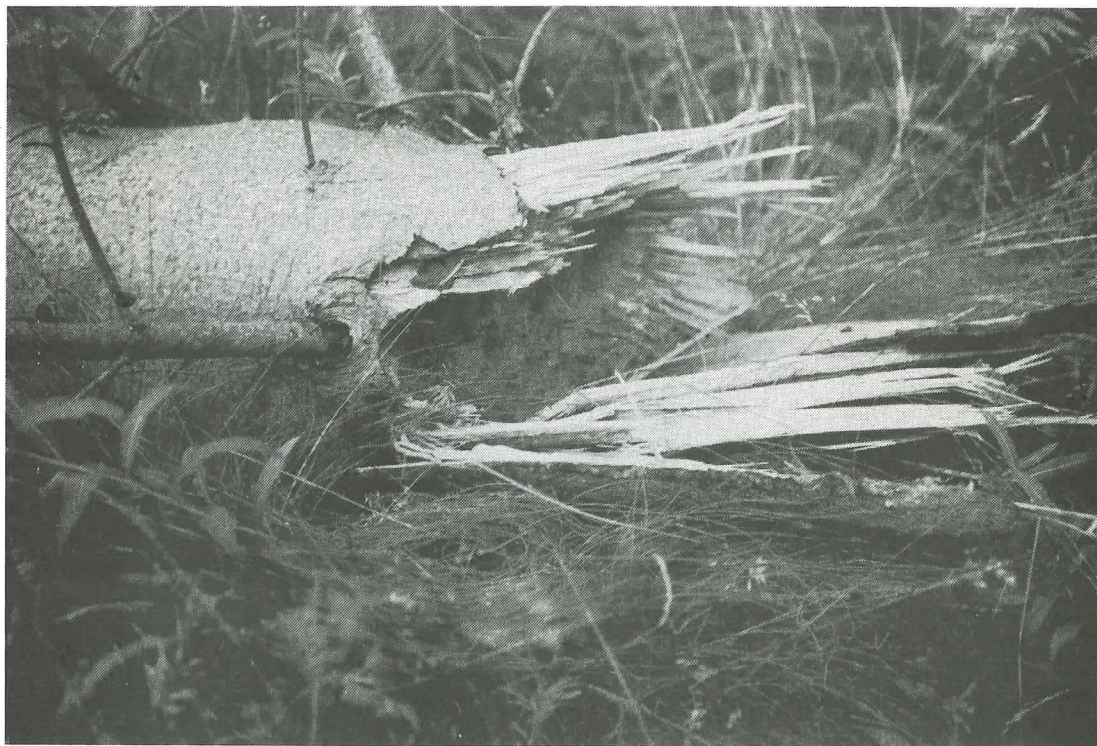
fjedrende måde. For at kunne hente insekterne ud af deres huller i veddet eller fra en myretue har spætterne en meget speciel tunge. Tungebenene ved tungens basis er stærkt forlængede, så hele tungeapparatet kan strækkes meget langt ud af næbbet. Tungespidsen er forsynet med følelegemer, så sortspætten kan føle sig frem til byttet. Da tungen desuden har modhager, bliver insekter, æg og pupper halet ud. En sortspætte kan sætte 1000 myrer eller 9000 barkbiller til livs i et enkelt måltid.

Sortspætten kræver tykke stammer til sit redehul. På grund af fuglenes størrelse må redehulen være stor. Indgangsåbningen er oval og op til 11 x 14 cm. Herfra udhugger den et redekammer, der er ca. en halv meter dyb og med en diameter på 20-25 cm. Det kan tage en månedstid at udhugge redehulen. I reglen udhugges en ny redehule hvert år, men sortspætten kan dog vælge at bruge en gammel hule. I Nørlund Plantage er redetræerne nåletræer, som er mere end 75 år gamle. Men på grund af redehulens størrelse har redetræerne svært ved at modstå en storm og brækker nemt i hullets højde ca 10 m over jorden. Bøgetræer er langt stærkere, men da de ikke findes i Nørlund Plantage, må sortspætten nøjes med nåletræer.

Spætterne kaldes af og til "skovens tømmermænd" på grund af deres hamren og hakken. Ved deres evindelige søgen efter føde, spiller de en stor rolle i bekæmpelsen af de bark- og træboende insekter. Når en spætte har hakket hul ind i en stamme, giver det mejser og andre småfugle mulighed for at afsøge hullerne for andre og mindre smådyr. Spætterne er på den måde med til at skabe fødekilder for småfuglene og dermed også, at flere skade

voldende insekter bliver for-tæret. Forladte spætteboer udnyttes af andre af skovens fugle. I Nordskandinavien overtages mange sortspættehuller af hvinand og perleugle. Herhjemme yngler nu hulduen ofte i sortspættens redehuller. Hulduen er endnu ikke truffet i Nørlund Plantage, men det bliver spændende at se, om sortspættens tilstedeværelse kan medføre nye arter i plantagen.

Rødgran knækket ved sortspættehul.
Den grønne vej 1988.

Den store tornskade

Stor tornskade yngler fåtalligt i Midt- Vest- og Sønderjylland. I vintertiden er det ikke ualmindeligt at møde stor tornskade. Det er fugle nordfra, fra det nordlige Sverige og Norge, der gæster Danmark. Som regel får man øje på den, når den sidder på sin udkigspost i en trætop og spejder efter bytte på jorden. I silhuet minder den lidt om en husskade, og den vip

per ofte op og ned med halen ligesom skaden. Ryggen er grålig og undersiden er skinnende hvid og danner en skarp kontrast til vingernes sorte svingfjer og til den lange, sorte hale, som har hvide kanter. Iøjnefaldende er også et bredt, sort bånd, der løber fra næbroden gennem øjet og videre bagud.

Efter at have siddet stille på en god udkigspost, højt belig-

gende med frit udsyn over reviret, stryger fuglen pludselig afsted og kommer måske øjeblikket efter tilbage med en mus, et firben eller en lille fugl i næbbet eller klørne. Foruden denne jagtmetode - anstandsagt kunne man kalde den - kan stor tornskade på bedste tårnfalkemåner stå stille i luften på svirrende vinger, før den i et styrtedrag slår ned på byttet. Selvom tornskaden hører til spurvefuglene, minder den i mangt og meget om en lille rovfugl. F.eks. er næbbet ret kraftigt og krumt, og som hos falkene er det forsynet med en lille tand, som gør det velegnet til at fastholde byttet. Når tornskaden slår ned på byttet, griber den det med næbbet, og hvis det er et større bytte, drejer sig om, flyver den ofte bort med det hen til en grenkløft, hvor den kan kile det godt fast, inden den går i gang med at sønderdele byttet. Hvis der er rigeligt med føde i området, samler tornskaden tit et helt lille forråd af føde. De døde mus, fugle, insekter, og frøer, der står på menuen anbringes i grenkløfter, på torne

eller andre spidse genstande. Den store tornskade yngler både nord og syd for Danmark, og først i 1927 fik man bevis for, at tornskaden var begyndt at yngle i Danmark. Først efter anlæggelsen af nåletræsplantager på den jyske hede er der opstået velegnede yngleterræner herhjemme. Selvsåede fyrretræer og buske spredte sig ud over den tidligere helt nøgne hedeflade, og derved opstod der muligheder for en indvandring af stor tornskade. Den har aldrig været almindelig i Jylland, og da flere af hederne blev opdyrket, forårsagede det en tilbagegang i en i forvejen lille bestand.

I Nørlund Plantage og på Harrild Hede er den store tornskade stadig ynglefugl. Den danske ynglebestand anslås til 30-50 par, så der er tale om en af de allersjældneste ynglefugle i Danmark. Den store tornskade er de rene liniers fugl. Sort, hvid og grå - intet andet. Den er blottet for sentimentalitet, kender ikke barmhjertighed. Den stærke æder den svage, den bedste overlever. Siddende i toppen af en høj fyr ser den både frygtindgydende og majestætisk ud.

Forsvundne ynglefugle

I dette århundrede er der forsvundet nogle ynglefugle fra skoven og heden. Det drejer sig om:

Hedehøgen, der ynglede regelmæssigt indtil 1981, hvor det sidste par ynglede ved Ulvemose. Nu træffes den engang imellem på træk.

Hjejlen er i dag en meget sjælden ynglefugl i Danmark. Den var udbredt i hedeområderne i det forrige århundrede, men er formentlig forsvundet fra Harrild Hede omkring 1930.

Urfuglen forsvandt som regelmæssig ynglefugl i 1980. Den står nu overfor total uddøen i Danmark på trods af en stor indsats for at bevare den som ynglefugl.

Den samlede bestand i Danmark er omkring 15 kokke, samt et antal høner, der ikke er tal på. Jægere og fastboende i området har enkelte gange de senere år set urfuglen, men det drejer sig formentlig om omstrejfende fugle fra den nærmeste yngleplads. Det er ikke let at tro på en fremtid for urfuglen på Harrild Hede. I 1956-57 blev der set en flok på ca. 25 kokke, og i 1973 blev bestanden anslået til 15 stk. I 1978 blev der set en spillende han og 2 hunner, oplyser tidligere skovfoged Holger Torp.

Tinksmeden, yngler med nogle få par i Danmark. Den var fast ynglefugl på heden indtil midten af firserne, men yngler nu kun uregelmæssigt. Den ses nu engang imellem på træk på de tidligere ynglesteder.

Den sidste urfugl har - formentlig - forladt Harrild Hede.
Foto fra Sverige.

Stemningsbillede 1958

Fredag den 4. juli 1958 stod følgende artikel at læse i Herning Folkeblad:

Græs og revling fortrænger lyn-gen fra den fredede hede

Det er 25 år siden, at Harrild Hede ved FASTERHOLT, som kun er kendt af få, blev fredet. Den flora, man ville bevare, har ændret sig, men til gengæld har en ikke-fredet del af heden beholdt sit ældgamle præg af lyngland.

For 25 år siden blev de første par hedefredninger i Ringkøbing Amt gennemført. Hjerl Hede kender alle, men Harrild Hede er det de færreste, der har hørt om, endside besøgt. Det var med Harrild Hede ligesom med Hjerl Hede, at en privat mand selv foreslog naturfredningsmyndighederne at frede et stykke af hans jord, men det er ved naturens forunderlige lune gået sådan, at den lyng, som man netop ønskede at bevare, langsomt fortrænges af græs, revling, tyttebær og lav, mens lyngen står frodig og tæt på et nærliggende stykke af den samme hede, der ikke er fredet.

Det er lidt af en opgave at finde Harrild Hede, for den ligger i et meget lidt besøgt område nordøst for FASTERHOLT. Alligevel ligger den mindre end 25 km fra Herning og hører iøvrigt delvis under Rind Sogn, men det er som bekendt også stort. Amtsskellet går gennem heden, og den anden del hører under Ejstrup Sogn, Skanderborg Amt.

Fri adgang for alle

Kun alt for sjældent fastslås det i officielle bestemmelser, at der er noget, man MÅ. Derfor er det en fornøjelse at læse naturfredningsnævnets kendelse fra 1933 om Harrild Hede om, at

"der på de fredede arealer skal være ret til fri og uhindret gående færdsel for alle".

"Der skal være ret til farbar færdsel for alle og enhver, gående og kørende, også med motorvogn, ad den vej til arealerne, der går til disse fra syd til nord gennem plantagen, og som lige over for Harildgård udmunder mod syd i vejen fra Ejstrup til FASTERHOLT", hedder det videre, men dette med motorvejen skal man ikke tage alt for højtideligt. I selve hedeområdet er "motorvejen" kun to stærkt tilgroede hjulspor, som kun de færreste vil byde deres bil at køre på.

